

Nr 816

Av herr **Österdahl m. fl.**, om åtgärder till skydd för den medeltida miljön i Visby.

(Lika lydande med motion nr 918 i Andra kammaren)

Visby stads egenart och säregna skönhet är resultatet av ett samspel mellan olika typer av bebyggelse som omfattar många sekler: ståtliga medeltida minnesmärken och köpmanshus, korsvirkeshus och trähus, det medeltida gatunätet, ringmuren som omsluter den gamla stadskärnan liksom det terrassformade läget vid havet med guldskimrande solnedgångar i väster.

Planen för staden inom murarna avspeglar stadens tillväxt från den första lilla handelsplatsen genom den medeltida storstaden och genom förfallets och ödegårdarnas tid till återupppblomstringen under de senaste generationerna. Staden präglas i hög grad av 1700-talets smärre hus — utförda av gedigna hantverkare — med fönsterluckor och nätta portaler, med plank och tegeltäckta murar samt framför allt av de egenartat förnäma proportionerna mellan fönsterhål och väggyta, mellan fönsterhöjd och vägghöjd m. m.

Men det är dock inte bara dessa markanta inslag som gör sig gällande i gatubilden. Även de enklare husen utan särskilt framträdande yttre gör intryck av någonting som man minns efteråt. Här blandas om vartannat branta tak med brutna tak, släta putsytor med panelade väggar, men ändock är det något säreget som träder fram. Kanske beror detta på byggnadspraxis, i sättet att ansluta tegeltaket till gaveln, i murningsmetoder och panelspikning. Men givetvis spelar också andra faktorer in, såsom luften och ljuset, läget vid det öppna havet, kalkgrunden och dess inverkan på färgerna i naturen.

Alla är väl ense om att staden inom murarna är så särpräglad och unik i Sverige och i hela Norden att det är ett riksintresse att den kan bevaras för framtiden.

I dagens rationella värld och med teknikens hastiga utveckling passar dock Visby gamla stad mindre väl in. Gatorna är byggda för trafikmedel hänförliga till gångna sekel men måste ändock sluka en allt tätare ström av bilar av skiftande storlekar. De gamla små husen har inte den volym och den höjd mellan golv och tak som gällande byggnadsbestämmelser föreskriver. Ombyggnads- och restaureringsarbetena blir bl. a. därför avsevärt dyrare än om de gamla husen fick rivas och ge plats för modern bebyggelse. Många enskilda fastighetsägare har med stora ekonomiska uppoffringar moderniserat sina hus inom deras gamla fasader mot gatan, flera har dock just därför av ekonomiska skäl fått lämna dessa till mera bärkraftiga ägare.

I dag pågår inom olika kretsar i staden och i många enskildas tankar en kamp mellan det ekonomiskt och tekniskt rationella, kärleken till den gamla staden och önskan att bevara den till kommande generationer. Här kommer de ekonomiska realiteterna att med nödtvång göra sig alltmer gällande. Den enskilde medborgaren i gemen saknar erforderliga medel att restaurera sitt hus med bibehållandet av den gamla stilen. Kommunen är starkt ekonomiskt bunden av fastlagda utgifter och har en hög utdebitering trots en procentuellt betydande upplåning. Skattekraften är lägre än för rikets städer i medeltal. Någon kommunal insats för sanering av bebyggelsen med bibehållandet av den gamla stilen i Visby kan därför knappast påräknas.

För att en sanering av staden skall komma till stånd under ekonomiskt godtagbara former fordras därför insatser från statens sida. Under senare år har värdefullt ekonomiskt stöd erhållits från arbetsmarknadsverkets sida, då underhåll av ringmuren och restaurering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader har utförts i form av beredskapsarbeten. Men även till den enskilda bostadsbebyggelsen, vars enstaka hus inte direkt har kulturhistoriskt värde men som har stor betydelse i det mönster som bildar underlaget för den medeltida gatubilden, bör det ekonomiska stödet sträcka sig. De extra bostadslån som nu kan utgå i vissa fall borde kunna utgå till alla hus inom murarna som har betydelse för bibehållandet av den gamla gatubilden. Dessa lån borde kunna beviljas av länsbostadsnämnden liksom fallet är med andra bostadslån. I den mån kostnaderna stiger utöver saluvärdet bör bidrag eller räntefria lån kunna utgå av statsmedel. Beredskapsarbetena borde även kunna utsträckas till att omfatta dessa gamla bostadshus.

Möjligheterna att med den nuvarande byggnadslagstiftningens hjälp åstadkomma en önskvärd upprustning av sådana äldre bostadsområden är inte blott teoretiskt begränsade utan också praktiskt kringskurna. Detta gäller även den komplettering av lagen som går under benämningen »Lex Gamla Stan» (i Stockholm). Vår byggnadslagstiftning tar ju i första hand sikte på nybebyggelse. Inom många andra länder i Europa finns det också städer från gångna sekler med gammal bebyggelse bibehållen. Där har man sökt att genom ändringar i byggnadslagstiftningen underlätta saneringen av dessa städer. Den mest avancerade lagstiftningen torde för närvarande finnas i Frankrike. Men även Tyskland och Schweiz har följt liknande linjer. Gemensamt för dessa är att områden inom vilka man vill bevara bebyggelsen förklaras för »skyddade områden». I princip innebär detta att de för den normala stadsbebyggelsen gällande lagarna och författningarna försätts ur kraft och ersättes eller kompletteras med särskilda bestämmelser gällande endast för området i fråga. Den franska lagstiftningen är av den 4 augusti 1962. Den avser »skydd för historiska och estetiskt värdefulla områden samt restaurering av byggnader, som är värda att bevaras». Lagen har sedan kompletterats med en förordning av den 13 juli 1963.

Lagen har kommit till därför att de traditionella rättsreglerna och dittills

tillämpad praxis befunnits vara otillräckliga, eftersom de inskränkte sig till enstaka byggnader och byggnadsdelar. Vad man ville ernå var en vidgning av ramen för att kunna bevara det enhetliga i historiska byggnadsformer, bibehålla strukturen inom en gammal stadsdel, samspelet mellan fasader och gavlar och oregelbundenheten i gatulinjer o. s. v. Vilka områden som skall skyddas bestämmas av regeringen och ett särskilt tillsatt utskott. Även vederbörande kommunala myndighets deltagande i besluten erfordras som regel.

För de avgränsade och fastställda skyddsområdena skall en »permanent plan för bevarande och restaurering» upprättas. Planen förutsättes vara upprättad inom två år från beslutet om avsättning av området. Denna plan träder i stället för bestående stads- eller byggnadsplaner, som samtliga upphäves. Saneringsplanen föreskriver i alla enskildheter hur mark och byggnader skall bevaras och användas i framtiden. För planens upprättande utses en särskild arkitekt. Kostnaderna för planen betalas av staten. Finansieringen av en sanering kan ske i olika former, såsom

- a) med bidrag av fastighetsägarna,
- b) genom statliga bidrag, för vilka inte kräves någon återbetalning,
- c) med offentliga krediter,
- d) med bidrag från resp. kommun.

Finansieringen under byggnadstiden underlättas genom kreditiv till billig ränta, som utlämnas genom den officiella centralbanken för sparbankerna.

Från officiellt håll framhålles att en ökning i takten av saneringen vid sidan av ökad statlig finansiering förutsätter ett större deltagande av lokala sammanslutningar och av fastighetsägarna själva. I detta hänseende kan pressen och andra massmedia spela en stor roll genom att hos allmänheten framkalla ett växande intresse för gamla stadsdelar i städer och byar. Det gäller i Frankrike att åt eftervärlden bevara de mest påtagliga vittnesbörden om den franska kulturens historia och att berika landets tillgångar ur turist-synpunkt samt förse invånarna i de gamla stadsdelarna med bekväma och moderna bostäder.

Det torde vara lämpligt att överväga om inte en liknande lagstiftning avpassad för svenska förhållanden borde införas i Sverige och att den i första hand kunde tillämpas på Visby inom murarna.

Med stöd härav får vi föreslå,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att en utredning eller arbetsgrupp tillsättes för att utarbeta förslag till en särskild lag för områden i Visby vars bebyggelse bör bevaras för framtiden och samtidigt föreslå lösningar avsedda att ekonomiskt underlätta saneringsarbetet.

Stockholm den 28 januari 1969

S.-O. Österdahl (fp)

Gudmund Ernulf (fp)

Ivan Svanström (cp)

Eskil Tistad (fp)

Helge Berglund (s)